

کیسانیه پژوهی

محمد باقری

۱. نقد کتاب سازمان وکالت امامیه و سازمان دعوت عباسیان (شباهت‌ها و تفاوت‌ها)

کتاب به قلم محمدکاظم ملبوبی و به وسیله دفتر نشر معارف در سال ۱۳۹۰ منتشر شده است. جای بسی خوشحالی است که محقق دربارۀ دعوت عباسیان تحقیق نموده است. در این کتاب برای نخستین بار به زبان فارسی به تاریخ دعوت عباسی و طبقه‌بندی آن پرداخته شده و بسیار خوب از پس این مهم برآمده است. از این حیث تلاش نویسنده کتاب قابل تقدیر است.

اما نکته قابل تأمل در این کتاب این است که نویسنده بدون تشکیک در وصیت‌نامه ابوهاشم به عباسیان، بسان بسیاری از محققان، آن را صحیح پنداشته و با اصل قرار دادن این داستان مجعول به نگارش کتاب پرداخته است. باید گفت نویسنده کاری به نقد سندی و محتوایی روایات تاریخی نداشته و صرف نقل شدن در منابع مهم تاریخ‌نگاری، حمل بر صحت آن‌ها نموده است.

نگارنده دربارۀ زمان استفاده عباسیان از وصیت‌نامه ابوهاشم تحقیقات مفصّلی انجام داده و قصد دارد در قالب مقاله‌ای علمی پژوهشی آن را عرضه کند. در اینجا خلاصه باید گفت

که در زمان منصور عباسی، در برابر سادات حسنی و حسینی، عباسیان از مشروعیت کمتری برای رهبری جامعه برخوردار بودند. به همین خاطر نظریه وصایت ابوهاشم - که پس از فوت محمد بن حنفیه و ابن عباس از نظر سنی بزرگ هاشمیان بود - به محمد بن علی عباسی را مطرح کردند. این وصیت‌نامه را عباسیان در مقطع زمانی خاصی و ناظر به حوادث خاصی وضع کردند و اندکی بعد در زمان مهدی عباسی اساس مشروعیت خود را بر نظریه بنی اعمام قرار دادند. اما وصیت‌نامه ابوهاشم به محمد بن علی در حجم بسیار گسترده‌ای در منابع تاریخی روایت شده است. اینکه نویسنده این کتاب بدون بررسی وصیت‌نامه ابوهاشم به عباسیان، تاریخ دعوت عباسیان را از این وصیت‌نامه دانسته خطایی است فاحش. باید گفت بسیاری از مطالب این کتاب درباره سازمان دعوت عباسیان صحیح نیست.

۲. غفلت از علم رجال در کیسانیه پژوهی معاصر

ویژگی بسیار خوب منابع تاریخی در سده‌های نخستین برخلاف منابع ملل و نحل این بوده که در ابتدای هر روایت راوی یا سلسله راویان آن نوشته می‌شده است. با پژوهش درباره راویان یک روایت حقایق بسیاری درباره آن موضوع به دست می‌آید که متأسفانه در کیسانیه پژوهی معاصر چه در داخل ایران چه در آثار مستشرقان کمتر بدان توجه شده است.

باید گفت تاریخ کیسانیه تقریباً به وسیله دشمنان گوناگون آن نوشته شده است. بسیاری از مشاهیر کیسانی به مرگ طبیعی از دنیا نرفته اند بلکه همانند مختار و ابن معاویه به وسیله زبیریان و امویان به قتل رسیدند یا همانند ابوهاشم مسموم شدند و به وسیله دشمنانشان و نه یک دشمن آن هم به گونه‌ای که برای آنان خوشایند و مشروعیت بخش باشد روایت

شدند. جالب اینجاست که این دشمنان نظیر امویان و زبیریان و عباسیان که بر روی یکدیگر شمشیر کشیده بودند در زمینه تحریف کیسانیه با یکدیگر همکاری نیز می‌کردند. علم رجال در زمینه حدیث بسیار فربه است و معجم‌های رجال گوناگونی نوشته شده است. اما در زمینه تاریخ اسلام بسیار ضعیف عمل کرده است. از علوم کاربردی در مطالعه کیسانیه علم رجال است. نیاز است که بسیاری از روایاتی که درباره کیسانیه روایت شده نقد سندی و محتوایی شود و نقد سندی هر روایت به کمک علم رجال میسر می‌شود.

۳. نقد کتاب زندگی و زمانه عبدالله بن معاویه

در این کتاب حدود شصت درصد منابع درباره ابن معاویه دیده شده اما همان‌ها نیز نقد سندی و محتوایی نشدند و نویسنده کتاب از کنار اتهامات گوناگونی که به وسیله گروه‌های گوناگون دشمنان وی بدو منتسب شده گذشته و در صحت آن‌ها تردید نکرده بلکه صرفاً به تحلیل همان مطالب پرداخته شده است. در آینده‌ای نزدیک راقم این سطور در مقاله‌ای علمی پژوهشی به نقد این کتاب می‌پردازد.